

Mikor Csík(falu)ba elindultunk...

1966 júliusában elindultam, hogy meglátogassam azokat az erdélyi ismerőseimet, akikkel K. A. barátom még orvos-tanhallgatóként barátkozott össze Marosvásárhelyen, aztán én is összeismerkedtem velük, s együtt jártuk be szülőföldjüket, a Székelyföldet. Aztán orvosokká avatva, a Romániában akkoriban általános gyakorlat szerint nem Erdélyben, hanem a Regátnak nevezett, egykori „Királyi Romániában” jutottak álláshoz, néhányan közülük az akkoriban ideiglenesen Gheorghe Gheorghiu-Dej nevet viselő Onyest kórházában. Az újonnan felhúzott, akkori szóhasználat szerint „szocialistának” nevezett lakótelep a magyar és román lakosságú Onyest falu – többségében románok által lakott részére épült, kórháza körzeti feladatokat is ellátott. A Homoród mentéről származó orvos barátom hamarosan felfigyelt arra, hogy betegek között számosan magyarul beszélnek, az idősebb asszonyok közül sokan nem is tudnak románul. Erről az érdekes felfedezésről írtak is levelükben, és K. A. budapesti barátommal elhatároztuk, hogy moldvai látogatásunk során felkeressük ezeket a falvakat. Akkor jártam életemben először Moldvában, eleink által Etelköznek nevezett tájon. Onyestre érve örömmel hallottuk, hogy egyik fiatal betegét pár napja eresztette haza.

Nosza, látogassuk meg! Másnap korán indulunk K. A. barátom motorizált babakocsihoz hasonló, de az előkelő BMW márkát viselő autóján. Először dél felé kellett utaznunk a Tatros mentén, aztán az Adzsud nevű városkánál északnak fordulnunk, s immár a Szeret völgyében haladtunk célunk felé. A dunántúli dombokhoz hasonló volt a táj, a folyó jobb partján vezető út mentén lankás, de távolabb jobbra és balra is közepes magasságú hegyek látszottak. Egy Rekecsin nevezetű falut kerestünk, ahol azonban reménybeli ismerősünk után kutakodva kiderült, hogy van még egy, románul 'fundu'-nak nevezett (vagyis Külső-) Rekecsin, ami tulajdonképpen egy másik falu. Hogy hol? Benn a hegyek között...! De a híd meg van rongálódva.

Elindultunk hát törpe, elől szélesebb, hátul keskenyebb nyomtávú autócskánkkal, aminek mindenhol óriási sikert arató szenzációja volt, hogy elől nyílt, s az egész műszerfal felnyitásával lehetett belőle kiszállni. Az előző napokban nagy eső esett, ezért a hatalmas sárban inkább úsztunk, mint gurultunk, sohasem tudtuk, hogy még az úton vagyunk, vagy már valami vízmosásban. Reménységünket, hogy valaha is célhoz érünk, egy fahídon vesztettük el, de a visszafordulás esélyeinek latolgatása közben két szekerező ért utol, akik erdélyi barátunk tolmácsolásával elmagyarázták, hogy Fundu-Rekecsinbe csakis a Mokány-patak mentén haladva, Csíkfalván át juthatunk el, s beszélt állapotuknak megfelelően biztattak a nekiindulásra.

Míg kocsink a hídon forgolódva kerülgette a lyukakat, a szekeresek – kikről kiderült, hogy csíkfalviak – anyanyelvükre fordították a szót, s így hallhattam életemben először *csángó beszédet*, ami itt – nem véletlenül – határozottan székelynek tűnt. Mindenesetre székely születésű orvos barátunk majdnem olyan tökéletesen megértette őket, mint mi néhány napja, homoródalmási rokonságát. Szerencsénkre, éppen a hídra volt érkezőben egy külsőrekecsini ember, ki „*héééj, András!*” névre hallgatott, s örömet vállalkozott, hogy föl kísér bennünket a patakon.

Így kezdődött különös utazásunk: hamis, kissé rozoga állapotban lévő törpeautóval a patakmederben. A patakot úgy kell elképzelni, hogy nyúlik egy völgy, s a kétfelől húzódó dombok oldalain – valaha erdők boríthatták – jól tanulmányozható az erózió minden jelensége. A Mokány-patak ebben a völgyben futott lefelé faltól falig, s jól föl ismerhetők az előző, s a még azelőtti esztendő medrei. Csoda, hogy el tud köztünk igazodni, mi azonban már nehezebben tudtuk felismerni a különböző évjáratú medreket. Karavánunk olyképpen haladt, hogy kocsitulajdonos barátom ült a kormánynál, hárman pedig – helybéli útmutatónkkal együtt – előre s hátra loholva, a vízen való átugrást gyakran elvétele, keresgéltek az átkelésekhez legkevésbé hátborzongató helyeket. Vergődésünknek kedves, szürrealista színfoltjaként autós barátunk, kinek jogosítványán még alig száradt meg a tinta, a belevert KRESZ-szabályok és a veleszületett kötelességtudás ötvözeteként, a patak valamennyi kanyarulatánál szigorú következetességgel használta az irányjelzőt. Ilyen élmények közepette alig leshettünk széjjel, pedig megérte volna. Jobbról elhagytuk a – mint megtudtuk – Pap-hegyet, ahol juhnyájuk csipkedték a harmatos fűvet, s mindkét oldalon pazar erdőkben gyönyörködhattunk – volna, de hajh, fontosabbnak tetszett kicsi kocsinkat a cél felé taszigálni.

Csíkfalva egynéhány házát elénk küldte, a házakat *esztenák* váltogatták, aztán egyre több lett a ház, s egyszer csak benn voltunk a faluban. Csíkfalva, vagy ahogyan az itt lakók mondják: *Csíkfala* olyan, mintha egy óriás vette volna a tenyerére, s azt próbálná, mennyire lehet összenyomni. Az óriás maga pedig nem más, mint a kényszerűség, ami a kevéske szántóföld kímélése lenne, de úgy is nézhettük, mintha farkasüvöltéstől megriadt és összetódult nyáj lenne ez a falu. Nem egy kapun és kerítésen láttunk szívvvel megfagrott csillagocskákat és kicsi tulipánokat, szóval szeretnivaló volt az egész falu. Autócskánkat betettük az egyik udvarba, s most már lábon mentünk tovább Külsőrekecsin irányába. A sár járva sem volt jobb, mint gurulva, s úgy mentünk, mint az a bizonyos macska, akinek dióhéjat kötöttek a talpára.

Külsőrekecsini emlékeimet, amelyek egész későbbi életemre meghatározták a moldvai csángómagyarok iránti érzéseimet s velük való kapcsolatomat, majd az arról a faluról szóló élményeimmel együtt írom meg, hiszen most Csíkfaluról van szó, ahová késő délután indultunk vissza megfáradva, de friss kedvvel, egy-egy üveg ecetnél is savanyúbb – pedig milyen édes szívességgel adták – borral, s zsebünkbe parancsolt finom dióval. Megtaláltuk a magát remélhetően jól kipihent piros kocsinkat, s elbúcsúzva a hegy mögé siruló naptól, megtámogatva néhány jókívánsággal, a későbbiekhez mérten tűrhető hangulatban indultunk Csíkfaluból Alsórekecsin felé. Egyikünk az autóban ült, a kormányzást mímelte, ketten pedig versenyt futottunk a szürkülettel és a pöfögő babakocsival, s az „utat” igyekeztünk felderíteni. A baj akkor következett be, amikor megfeneklettünk a Mokány-patakot sűrűn keresztező „utak” egyik feneketlen kátyújában. Úgy jártunk, mint a székelyek szoktak a bivallyal, aki ha sarat lát, menten belébúvik, s nincs az a hatalom, amely onnan előcsalná, amíg csak magától meg nem jó az esze. Sőt még rosszabbul, mert erre a kedvező fordulatra itt aligha számíhattunk. Akkor még jó erőben lévén, igencsak emelgettük a boldogtalan masinát, hol az orrát, hol pedig a farát, ő pedig sunyin és álnokul pörgette a kerekeit, azt a látszatot keltve, mintha megszakadna az erőlködéstől – de csak még mélyebbre fúrta magát a posványba.

Az este, kihasználva tehetetlenségünket, reánk ereszkedett, mi pedig furfangos módokon igyekeztünk magunkon segíteni. Előbb ágakat törtünk, azokat túrtuk alája, aztán köveket kalapáltunk kerekei elé. Akkor már olyan mélyre búj, hogy a vázon hevert magatehetetlenül, mint egy cethal, amely elaludta a dagályt. Orvos barátunk, Sz. V. – székely születésű –, sokáig nem tudott belenyugodni a vereségbe. A közeli esztenáról rudakat, léceket s egy korhadozó vályút szereztünk, majd ezek különböző párosításával próbáltuk a földgolyót leválasztani az autónkról.

Látván, hogy erőlködésünk annyit ér, mint döglött lónak az ostorpattogás, ketten elindultunk vissza az akkor már több kilométerre eső Csíkfalvába, hogy segítséget kérjünk valami erős állat gazdájától, húzna ki minket a dagonyából. Előbb az autónknak napközben szállást adót kerestük fel, ki adott is tanácsot, hogy kihez menjünk, ám annak éppen *bornyadzó* volt a marhája, így nem jöhetett, de eligazított, hogy hova forduljunk. Ha nem mondom, hogy néhány megittasodott tekerőt nem számítva, aludt már az egész falu, akkor azt hihetik, hogy mi akkor, ott lovat, marhát kerestünk Csíkfalván. Nem! Mi egyenként fölvertünk minden lehetséges csángó gazdát, elmondtuk, mint jártunk csúful, s kértük: fogna be, jönne velünk, segítene meg minket. De nem jött senki.

Éppen átkelőben voltunk a falun keresztülcsorgó patakon, mikor szembetalálkoztunk egy fiatal legénnyel, aki savhiányát valamelyik komájánál pompásan rendbe téve s útközben szundikálva ballagott hazafelé. Felébresztettük, de alighanem álmának hitt minket, mert talán máig sem tudja pontosan, kik lehattunk, és mi is lelt minket, de szeretnivaló kedvességgel igyekezett segíteni bajunkon.

Az a néhány éjszakai óra, amíg Csíkfalut hármásban végigkönyörögtük, ha akkor keserves is volt, ma már tudom, hogy életem egyik legemlékezetesebb, balladai kísértetiességében is legéletszerűbb emlékei közé tartozik. Az óriási tenyér által egymásra szorított, mesebeli házak között tekerő, kapaszkodó és zuhanó, sárból öntött utcákon, zugokon, egekig érő kutyaugatást támasztva, mint életre kelt karaboncok kísértettük végig az ismeretlenségben alvó falut. Újra és újra megébredő ismerősünk *megríkajtott*, kikialtott mindenkit, akinél lovat, vagy marhát sejtett. És a pokolfekete éjszakában, versenyezve az őrző ebekkel, felcsendült a részeg csángó kiáltása:

– Héééj! Bácsi András, héééj... haj, gyűjjön ki!

Mint valami ősi, pogány, varázsló-bűvölő ige szállt a hang a falu fölött, s ott, a csillagtalán csíkfalvi éjszakában úgy kellett éreznem, hogy ez a kiáltás ezer esztendeje is ugyanígy szólott itt az Etelközben, s még régebben Kazárföldön, s még azelőtt is... örökkön örökké csakis így.

– Héééj, bácsi Mihály... héééj...

Az ablakok mögött, álomból megriadva, úgy tűnhetett ez a rikajlás, mint a halálmadár, vagy mint kísértő szépasszonyok hujjogása, s az első ijedtség csak lassan oldódott bosszankodássá. Riadt asszonyfejek tűntek fel az ajtók résén, s kérdezték:

– Kik magik? Mit akarnak, mi dolguk?

Elmondtuk tízszor, tizenötször... Soha annyi *bornyadzó* tehén, *megzabált csitkó*, részeg és beteg férj, apa és fiú nem volt, de nem is lesz Csíkfalván, mint azon az éjszakán. Mi pedig mentünk, kapaszkodtunk, csúsztunk, kaptattunk és másztunk, növe fáradtsággal és fogyó reménnyel. Csángó falu fekete kísértetei... Héééj, bácsi Péter... héééj...

De nem szánt meg egy sem. Nem rovom föl, bár jólesett volna a segítség, lelkünknek és testünknek egyaránt. Végül betértünk kíséronk hajlékába, ahol anyján kívül a szegénység lakott. A tüzelőhely, úgy lehet, még a rekecsininél is régibb, egyszerűbb formájú, a sarokban a földbeásott-lábú ágy goromba deszkáján hált az asszony, hajdani pokrócokkal betakarózva. Megültünk a padon, fásultan ittuk az előkerült bort, s meglepődve tapasztaltuk, hogy szinte ízlik...

Majd felkerekedve, nekivágtunk magatehetetlen kocsink felé. Újdonsült barátunk is elmaradt, pedig erőt mondogatta, hogy kerít lapátot, s jó segíteni. Az út visszafelé igencsak keserves volt: hiszen már a huszonvalahányadik kilométereket vonszoltuk a sárban. Néhány reménytelen s immár fölösleges erőfeszítés után bebújtunk a kocsiba, faltunk valamit, majd ki-ki megkereste a számára legkevésbé kényelmetlen helyzetet, s igyekeztünk úgy tenni, mintha aludnánk. Végig gondoltam és újraéltem az eltelt nap szinte minden percét. Találkozásunkat Csíkban és Rekecsinben az eredeti moldvai csángómagyar faluval, ahol mintha néprajzi olvasmányaim szakkönyvei nyíltak volna ki előttem. Láthattam a magyarság talán néhány évszázaddal ezelőtti falusi épületeit, lakásukat, viseletüket, hallhattam hogyan hangozhattak nyelvújításunk előtti nyelvméleink. Visszafelé fordult számomra az idő, mintegy varázslattal beleláthattam népünk hagyományos műveltségét hordozó hajdani közösségeinek életébe, de nem

a szakkönyvek sárgult lapjain, hanem az élő valóságban, ahol velük koccantottam a poharam, törtem és ettem a diójukat, játszottam gyermekeikkel, hallhattam panaszait. Éreztem, olyan kincset találtam, amit fel kell tárnom, meg kell ismerem és ismertetnem mindenkivel, akinek számára értéket jelentenek a magyar kultúra itt még elevenen élő gyökerei. Nem volt nehéz felismernem Csíkfaluban és Külsőrekecsinben az ott tapasztaltak néprajzi jelentőségét, de még mindig nem tudtam, hogy hová is tegyem ezt a magam számára szinte véletlenül „fölfedezett” magyar népcsoportot. Hiszen az Agrártudományi Egyetemen, ahol diplomát szereztem, ilyesmiről nem hallhattam, s bár akkor már bekapcsolódtam az úgynevezett *önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalomba*, s mögöttem volt néhány díjnyertes néprajzi pályamunka, de a moldvai csángómagyarok történelméről, sorsáról szinte semmit sem tudtam. Egészen addig, míg hazatérve böngészni nem kezdtem az Országos Széchényi Könyvtár már addig is oly sok ismeretet nyújtó katalógusaiban. Ott tudtam meg, hogy a téma egyik legismertebb tudósa az a Domokos Pál Péter, akinek Ádám fiával egy osztályban jártam az általános iskolában, és lakása szinte a szomszédunkban van. Felkerestem őt, és megismerttettem a Moldvában élő csángómagyarok sorsával, hiszen már 37 esztendővel azelőtt megjárta falvaikat, s leírta akkori tapasztalatait. Ez a kétféle impulzus, a Csíkfaluban és Rekecsinben tapasztaltak, valamint a Péter bácsitól hallottak s könyveiben olvasottak olyan útra vezettek, amiről azóta sem tértem le.

De hol vagyunk még ettől!? Egyelőre a Mokány-patak valamelyik kátyújában búsulunk sárba ragadt autócskánkban, és kilátásainkon, vagy inkább kilátástalanságunkon morfondírozunk. Közben ránk virradt, mi pedig mindinkább reménykedtünk, hogy majd csak felénk fordítja valaki a szekere rúdját, s megkérhetjük néhány lóerőre. Szinte már a nap is feljött, mikor végre jöni kezdett valami pöfögés, s ahogy közelebb ért, láttuk, hogy traktort húz maga után. Nosza, kiszökdöstünk, drótkötélre fűztük gyökeret verni készülő masinánkat, s az a traktor gyöngéd biztatására kikelt a sártengerből.

*

Ötvenöt esztendő telt el első csíkfalvi látogatásom óta. Sokszor megfordultam ott azután is. Kedves csángómagyar barátaimtól sokat tanultam hagyományos életükről, gazdálkodásukról, elsorolták és följegyeztem a falu határának helyneveit, elmagyarázták az erdeikben, mezőiken termő növények nevét és hasznát, megismerkedtem a szomorú sorsú, de nyomorékságát vidáman viselő, életét hasznosan töltő Lőrinc Celesztinnel, aki kerekesszékből sokáig Csíkfaluból működtette a Csángó Rádiót... És még mennyi kedves barátra, ismerősre tettem szert abban az erdők közé bújó kedves kis faluban. Még a papjukkal is sikerült egyszer emberi hangon szót váltanom!

De maig sem felejttem el azt a különös éjszakát, amikor barátaimmal sikertelenül könyörögtük végig Csíkfalu szinte minden számba vehető gazdját.

Először Csángóföldön, 1966